

О. К. Яковенко

аспірантка кафедри психології

Національний аерокосмічний університет імені М. С. Жуковського

“Харківський авіаційний інститут”

e-mail: yaka7@mail.ru

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ЖІНОЧУ СЕКСУАЛЬНІСТЬ

Було представлено теоретичний огляд досліджень, присвячених вивченню сексуальності. Було виділено основні елементи сімейного простору, які впливають на формування та розвиток сексуальної сфери особистості, серед котрих: сімейна та рольова структура, сімейні сценарії та міфи, установки. Проаналізовано порушення психосексуального розвитку, а також деякі типи сімейного виховання, що призводять до стримання сексуальності і, як наслідок, до порушення сексуальної поведінки.

Ключові слова: сексуальність, психосексуальний розвиток, статеве виховання, порушення сексуальної поведінки.

Формування сексуальності являє собою складний динамічний процес, який починається з ембріонального періоду та завершується статевою та психічною зрілістю. Значний вплив на процес становлення сексуальності людини мають біологічні, соціальні та психологічні чинники. У вітчизняній психології до недавнього часу тематика сексуальності була маловивченою, а основні дослідження здійснювалися лише в рамках медичного підходу. Проте на сьогодні потреба в дослідженні сексуальної сфери з психологічної точки зору зростає і це обумовлено безліччю чинників. З одного боку, в сучасному суспільстві відбуваються значні гендерні трансформації, жінки перестали бути бесстатевими героїнями праці радянського періоду, перед ними відкрилося більше можливостей, в тому числі і в прагненні до самовиразу в сексуальних відношеннях. Однак не дивлячись на те, що тематика сексу перестала бути забороненою для сучасного суспільства та культури, деякі труднощі, пов'язані з розвитком сексуальної сфери особистості, пізнанням та прийняттям своєї сексуальності жінкою продовжують бути широко поширеними. Це відображується в тому, що з'явилося явище псевдосексуальності, тобто жінка демонструє себе як бажану, зовнішню сексуально привабливу на соціальному рівні, але це не є характерним для її дійсного внутрішнього самовідчуття. В результаті чого виникають тривожність, незадоволеність та невпевненість жінки, котрі обумовлені нездатністю відповідати тим стереотипам та очікуванням, які пропонує суспільство. Крім того, дослідження сексопатологів свідчать про те, що останнім часом значно збільшується частота таких порушень сексуальної сфери жінки, як анооргазмія, фригідність та вагінізм [8]. До того ж, за думкою багатьох дослідників, причини цих порушень мають психогенну природу, а також, відповідно психосоматичному підходу до моделі розвит-

ку сексуальних порушень, є результатом тісної взаємодії соматогенних та психогенних чинників.

Першорядне значення на процес формування сексуальності має психосексуальний розвиток. В ході психосексуального розвитку формується статева самосвідомість, статева роль та психосексуальна орієнтація особистості [4]. Сучасні дослідження свідчать про те, що в основі більшості випадків сексуальної дисфункції та дезадаптації вагоме місце займають саме порушення психосексуального розвитку [10]. Одним із основних факторів, які впливають у найбільшій ступені на успішний розвиток складових елементів психосексуальної сфери, є соціальне середовище, центральне місце в якому займає саме батьківська родина. Крім того, саме психосексуальна особистісна взаємодія між батьками, яка потім виявляється в дитині, має власне витоки і здатність до розвитку, щоб стати особистістю. Адже, саме батьківська любов є тією необхідною основою, яка надає дитині здібність стати красивою, потрібною та доброю особистістю [6]. Оскільки сексуальна сфера займає важливе місце в структурі особистості, то без успішного функціонування данної складової неможливе формування повноцінної і зрілої особистості.

Таким чином, вивчення сексуальної сфери жінки неможливе без аналізу та врахування чинників, які впливають на багаторівневий процес становлення сексуальності. Саме тому дослідження впливу батьківської родини на формування процесу психосексуального розвитку, і, як наслідок, становлення сексуальності, є метою цієї статті.

Основними напрямками вивчення окремих аспектів сексуальності у вітчизняній психології є наступні: статеве виховання [4; 25; 14; 18]; культура статево-рольової поведінки [11; 16; 12; 7]; негативні наслідки ранніх та випадкових сексуальних контактів [30; 1]; статево-рольова ідентичність та формування психологічної статі [3; 6; 21; 2; 9; 5; 13]; особливості психосексуального розвитку [15; 22; 26; 27]; вплив родини на формування статево-рольової ідентичності [8; 19; 24]. Однак проблематика розвитку та становлення жіночої сексуальності в межах сімейного виховання, а також механізми впливу батьківської родини на сексуальну сферу жінки, є недостатньо вивченою. Т. В. Говорун у своїх працях відокремлює два типи відхилень в статевій поведінці підлітків, причини яких полягають саме в особливостях родинного виховання, — аскетизм та інтелектуалізм [4]. Аскетизм — це підкреслено зневажливе, навіть вороже ставлення до всілякої чуттєвості, яка здається підлітку ницістю і брудом. А за завісою інтелектуалізму підліток теж цурається сексуальності, оскільки бачить її “нецікавою”, яка не відповідає “високим” запитам [3]. Однак автор не акцентує увагу саме на механізмах виникнення цих типів відхилень в сексуальній поведінці підлітків. Дуже ймовірно, що першопричина такого відношення до сексуальності закладена в порушеній структурі батьківської родини, а саме у площині емоційної взаємодії та рольового розподілення. Адже характер і взагалі стиль виконання батьком і матір'ю їхніх статевих ролей у сім'ї справляють величезний вплив на засвоєння цих ролей хлопцями та дівчатами. Адже гармонійна статева поведінка та здатність висловлювати

емоції та почуття не може сформуватися поза сприйняттям дитиною у її повсякденному житті належного взірця батьків. Саме батьки демонструють дитині стиль відношень між собою, котрий інформує про психосексуальну сторону відношень між батьками та суспільством взагалі. Окрім цього, і аскетам і інтелектуалам бракує необхідної інформації про природність статевого потягу, про можливі форми його виявлення та засоби задоволення. Також немалозначущим виявляється і те, що в сучасній психології майже відсутні як психодіагностичні методики для виявлення відхилень цього напрямку, так і практичні засоби психокорекційної роботи.

Описані вище типи порушення сексуальної поведінки підлітків є окремими випадками нездатності підлітків сприйняти та виразити свої сексуальні потреби. Г. С. Васильченко виділяє окремий тип порушень психосексуального розвитку, а саме, соціогенні ретардації, причини виникнення котрих обумовлені невірним статевим вихованням педагогів та батьків [22]. Основними порушеннями виховання в цьому випадку є постійний контроль за дітьми, відбір для них “відповідних друзів”, а також негативізм та різноманітні форми пригнічення сексуальності підлітка. Внаслідок чого виникає перекручення етапів психосексуального розвитку, котрі можуть призводити до деформації особистості.

С. С. Лібіх виділяє дисгармонійні типи сексуальності жінок. За думкою автора, формування цих дисгармонійних типів сексуальності є наслідком виховання батьків, тому що саме в батьківській родині закладається основа для подальшого становлення сексуальності та якості сексуального життя. До основних дисгармонійних типів відносяться наступні: “відкидаюча дівчина”, “амбівалентна”, а також дівчини, що живуть за принципом “подвійної моралі” [20]. Для “відкидаючої дівчини” характерним є заперечення значення сексуального життя, але при цьому у дівчат цієї групи є досвід статевого життя. Основними формами заперечення сексуальності на психологічному рівні є наступні: моралізація, відсутність репродуктивних установок та відмова від перспектив одруження. “Амбівалентна дівчина” визнає значення сексуального життя, однак при спробах реалізувати свою сексуальність в неї поживляються ірраціональні установки, інтроекти, внаслідок чого дівчина переживає любовну невдачу, яка супроводжується станом фрустрації, внутрішнім конфліктом, почуттям провини, яке проєктується у зовнішнє соціальне середовище. Внаслідок цього формується подвійне відношення до сексуальності та статевого життя. Для дівчат, що живуть за принципом “подвійної моралі”, властиво заперечувати свій статевий досвід, батьки знаходяться у невіданні відносно статевого життя своїх дітей. Але насправді сексуальний досвід у дівчат цієї групи є, однак у більшості випадків він не підкріплюється позитивними емоціями та почуттям задоволеності, а навпаки статеве життя стає джерелом виникнення високого рівня тривожності, відчуття провини, а також різноманітних страхів, таких як боязнь завагітнити, страх про те, що батьки дізнаються про все і це спричинить незадоволеність та покарання з їх боку. Серед основних причин, які ведуть до формування дисгармонійних типів сексуальності, найбільш поширеними є неправильне виховання, в

основі якого знаходяться дисгармонійні родинні стосунки, ірраціональні установки матері та батька, “сімейна міфологія” та сімейні сценарії, котрі транслюються та успадковуються через покоління [27]. Так, наприклад, Ейдемиллер Е. Г. та Юстицькіс В. В. описують визначений тип сімейних відношень — “родина з антисексуальною ідеологією” [28]. Для цього типа відношень характерними є такі ірраціональні установки, як принцип боргу, тривожна надзаклопотаність, схильність до звинувачення, уникнення проблем, емоційна безвідповідальність [20]. Ці установки лежать в основі взаємодії між членами сім’ї та визначають жорсткі малодиференційовані ригідні когнітивні сценарії. Крім того, “дисгармонійні” типи сексуальності у дівчини можуть бути сформовані у разі наявності ірраціональних установок та сценаріїв у матері [29]. Основними серед них є наступні: “Не відчувай!”, “Треба бути сильною!”, “Не роби помилок!” Головним є той чинник, що найчастіше подібні конфлікти не виходять за межі материнсько-дочерніх стосунків. Це трапляється у випадках, коли мати не готова прийняти те, що її дочка вже доросла та самостійна. Головною особливістю сімейної дисгармонії цього типу є те, що мати транслює свої неусвідомлені установки на дочку, внаслідок чого формується або дисгармонійний тип сексуальності дочки, або виникають різноманітні труднощі, пов’язані з прийняттям та проявом жіночості у дівчини.

Ще одним елементом, який впливає на формування сексуальності дівчини та знаходиться в просторі родини, є рольова структура сім’ї. Сьогодні в нашому суспільстві здійснюються гендерні трансформації, найпоширенішими проявами котрих є маскулінізація жінок та фемінізація чоловіків. Зрозуміло, що наслідки таких змін у суспільстві відображаються і на рольовій структурі родини. А саме, жінка може займати місце чоловіка в родині та виконувати всі його обов’язки, в першу чергу, на психічному та емоційному рівнях. Звичайно, що ця особливість порушення рольової структури родини буде відбиватися на дівчині. Як наслідок цього, ймовірно є те, що у дівчини будуть виникати труднощі при становленні гендерної ідентичності, яка в свою чергу здійснює значний вплив на формування сексуальної сфери, а саме на появу сексуальних аверсій. За даними Г. С. Васильченка, психогенними причинами виникнення сексуальної аверсії, такої як вагінізм, аноргазмія та фригідність у жінки, можуть бути постійне психосексуальне незадоволення, несприятливе відношення до деяких рис партнера, або відмова від прийняття підлеглої позиції в сексуальних стосунках [23]. Таким чином, можна говорити про те, що прояв деяких сексуальних аверсій у жінок носить психогенний характер і виступає як психологічний захист від неусвідомлених конфліктів, які виникають із-за порушень гендерної ідентичності, та можуть відображатися в формі небажання займати підлеглу позицію в сексуальних стосунках, відчутті страху відносно втрати контролю над ситуацією, неможливістю довіритися чоловіку та нездатності в прийнятті своєї жіночої природи.

Кажучи про порушення сімейного виховання, які викликають за собою приниження сексуальності, необхідно також враховувати і той факт, що витоки виховної практики цього типу обумовлені культурними та історич-

ними особливостями нашого суспільства — адже більша частина батьків сучасних юнаків та дівчат виховувалася в пострадянські часи, для котрого були характерними асексуальні типи відношень [11]. На сьогодні відношення до тематики сексу в нашому суспільстві змінилося, однак наслідки пригніченої сексуальності продовжують транслюватися крізь покоління шляхом порушених типів сексуального виховання, а також через помилкові установки відносно протилежної статі, серед котрих найбільш поширеними є панічна, аскетична, споживча, байдужа установки, а також негативізм та установка на зневаження тіла начебто заради рятування душі.

Таким чином, на сьогодні різноманітні порушення психосексуального розвитку особистості виявляються дуже поширеними. Причому одне із головних місць в процесі формування цих порушень займає родина. Адже саме в батьківській родині дитина отримує свій перший досвід відчуття та прояву любові, саме в межах сім'ї відбувається перша соціалізація. Саме з батьківської родини за допомогою таких елементів, як неусвідомлені установки, сімейні сценарії та міфи, які знаходять свій вираз у відповідному типі та стилі виховання, дівчина отримує можливість пізнати себе, навчитися проявляти свою сексуальність та жіночість. Але в сучасній психології зв'язок між типом сімейного виховання та сексуальною сферою дівчини виявляється недостатньо вивченим. Механізми та основні елементи, за допомогою котрих транслюються та створюються дисгармонійні типи сексуальності, не визначені. Крім того, у вітчизняній психології майже відсутній необхідний психодіагностичний інструментарій. Саме тому зростає необхідність у детальному теоретичному вивченні цієї проблематики, а також у проведенні додаткових психологічних досліджень, які буде відображено при розробці засобів психодіагностичної та психокорекційної роботи.

Список використаних джерел

1. Аккузина О. П. Установки подростков по отношению к началу половой жизни / О. П. Аккузина, И. П. Ивченкова, А. В. Ефимова // Вопросы психологии. — 2001. — № 3. — С. 49–57
2. Барінова Н. В. Вплив ставлення батька на структуру маскуліності/фемініності в дівчат-підлітків з повних родин / Н. В. Барінова // Наук. зап. Харк. ун-ту повітр. сил. — 2005. — № 3. — С. 212–217
3. Говорун Т. В. Соціалізація статі та сексуальності: Монографія. / Т. В. Говорун. — Тернопіль: Богдан, 2001. — 240 с.
4. Говорун Т. В. Батькам про статеве виховання дітей / Т. В. Говорун, О. Шарган. — К.: Радянська школа, 1990. — 160 с.
5. Голод С. И. Сексуальность, гендер, семья: социологическая интерпретация / С. И. Голод // Человек. — 2004. — № 5. — С. 152–159.
6. Горлова О. О. Роль бессознательных фантазий в становлении женской идентичности / О. О. Горлова // Наука і освіта. — 2005. — № 7. — С. 93–98.
7. Гридковець Л. М. Формування психосексуальної культури студентської молоді 17–19 років / Л. М. Гридковець.
8. Денисенко Ю. Фактори формування особистісної ідентичності в сучасній родині / Ю. Денисенко // Соціальна психологія. — 2005. — № 2. — С. 124–131.
9. Исаев Д. Н. Половое воспитание детей: медико-психологические аспекты / Д. Н. Исаев, В. Е. Каган. — Л.: Медицина, 1988. — 160 с.

10. Келли Г. Ф. Основы современной сексологии / Г. Ф. Келли. — СПб.: Питер, 2000. — 896 с.
11. Кон И. С. Сексуальность и культура / И. С. Кон. — СПб.: Питер, 2004. — 102 с.
12. Корчова Т. Л. Роль родини у формуванні сексуальної культури старшокласників / Т. Л. Корчова // Практична психологія та соціальна робота. — 2007. — № 3. — С. 17–26.
13. Кочарян О. С. Особистість і статева роль: симптомокомплекс маскуліності / фемінінності в нормі та патології. К. — 1996.
14. Кравець В. Психолого-педагогічні аспекти сексуально-інтимної підготовки молоді до сімейного життя / В. Кравець // Наук. зап. Терноп. держ. ун-ту. — 2000. — № 4. — С. 3–16.
15. Кришталь Е. В. Концепции психосексуального развития человека / Е. В. Кришталь // Междунар. мед. журнал. — 2001. — Т. 7, № 3. — С. 40–43.
16. Левенц С. А. Сексуальное поведение современных девочек-подростков / С. А. Левенц, Л. Ф. Куликова, И. Б. Башкеева // Междунар. мед. журнал. — 1998. — № 2. — С. 127–134.
17. Максименко С. Д. Структура особистості / С. Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. — 2007. — № 1. — С. 1–13.
18. Петрунько О. В. Актуальні проблеми сексуального виховання підлітків / О. В. Петрунько. — К.: ДЦССМ, 2004. — 80 с.
19. Рождественская Н. А. Негармоничные стили семейного воспитания и восприятия родителями своих детей / Н. А. Рождественская // Вестник Моск. университета, Серия 14. Психология. — 2002. — № 2. — С. 48–55.
20. Руководство по сексологии / Под ред. С. С. Либиха. — СПб.: Питер, 2001 — 480 с.
21. Хлопунова І. Сексуальність як детермінанта жіночої ідентичності / І. Хлопунова // Соціальна психологія. — 2005. — № 1. — С. 158–164.
22. Хоперия А. И. Современные тенденции психосексуального развития юношей и девушек в Украине / А. И. Хоперия // Междунар. мед. журнал. — 2001. — Т. 7, № 1. — С. 46–47.
23. Частная сексопатология / Под ред. Г. С. Васильченко — Т. 2. — М.: Медицина, 1983. — 352 с.
24. Чекалина А. А. О формировании Я мальчика и Я девочки — мужчины и женщины / А. А. Чекалина // Мир психологии. — 2002. — № 2. — С. 110–117.
25. Шалімова І. М. Морально-етичні засади підготовки старшокласників до сімейного життя / І. М. Шалікова // Педагогіка і психологія. — 1996. — № 4. — С. 141–146.
26. Шарфф Давид Э. Сексуальные отношения: Секс и семья с точки зрения теории объектных отношений: Пер с англ. / Е. А. Петрова. — М.: Когито-Центр, 2008. — 304 с.
27. Шнейдер Д. Б. Семейная психология / Д. Б. Шнейдер. — М.: Академический Проект, 2006. — 768 с.
28. Эйдемиллер Э. Г. Семейная психотерапия: Пер с англ. / А. Зеленин, Н. Мальгина, Н. Мухина, В. Попов. / Э. Г. Эйдемиллер, В. В. Юстицкис. — СПб.: Речь, 2007. — 399 с.
29. Эльячефф К. Дочки-матери. Третий лишний?: Пер с франц. О. Бессоной. / К. Эльячефф, Н. Эйниш. — М.: Институт общегуманитарных исследований, 2008. — 448 с.
30. Янк К. Опасность ранних сексуальных отношений для психологического развития и будущей жизни в браке / К. Янк // Вопросы психологии. — 2006. — №4. — С. 160–168.

Е. К. Яковенко

аспирантка кафедры психологии

Национальный аэрокосмический университет имени Н. Е. Жуковского

“Харьковский авиационный институт”

ВЛИЯНИЕ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ НА ЖЕНСКУЮ СЕКСУАЛЬНОСТЬ

Резюме

Были выделены основные элементы семейного пространства, влияющие на становление и развитие сексуальной сферы личности, среди которых: семейная и ролевая структура, семейные сценарии и мифы, установки. Проанализированы нарушения психосексуального развития, а также некоторые типы семейного воспитания, которые приводят к подавлению сексуальности и как следствие — нарушению сексуального поведения.

Ключевые слова: сексуальность, психосексуальное развитие, типы семейного воспитания, семейные сценарии и мифы, нарушение сексуального поведения.

L. Yakovenko

postgraduate

National aerospace university named after N. E. Gukovskiy,

Kharkov aviation institute

THE INFLUENCE OF PARENTAL FAMILY ON A WOMEN'S SEXUALITY

Summary

The theoretical review of investigations of sexuality was presented. Violations of psychosexual development were analyzed. The main elements family's space, which influence on forming and development sexual sphere of personality, such as: family and role's structure, family's scenarios, myths and options, were selected. Some types of family education, which leads to violations of sexual behavior, were examined.

Key words: the sexuality, psychosexual development, family scenarios, family myths and options, violations of sexual behavior.

Odesa National University Herald

•

Вестник Одесского национального университета

•

ВІСНИК
ОДЕСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

Том 14 • Випуск 18 • 2009

Психологія

Науковий журнал

Українською та російською мовами

Зав. редакцією *Т. М. Забанова*
Дизайнер обкладинки *В. І. Костецький*
Технічний редактор *М. М. Бушин*
Коректор *Л. М. Лейдерман*

Здано у виробництво 16.11.2009. Підписано до друку 14.12.2009. Формат 70x108/16.
Папір офсетний. Гарнітура “Шкільна”. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 14,88.
Тираж 300 прим. Вид. № 166. Зам. № 617.

Видавництво і друкарня “Астропринт”
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21.
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-24-26, 33-07-17, 37-14-25.
www.astroprint.odessa.ua; www.fotoalbom-odessa.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.